

# AZ EMBER A ROKOKÓ TEMPLOMBÓL

Irta Ksawery Pruszyński

Ennek a háborús történetemnek elég szokatlan előzményei vannak: a halál fekete árnyéka lebeg fölöttük. Egy véletlen kalánddal kezdődött. Ezerkilencszázharminc-négy augusztusában vagy szeptemberében történt — jól emlékszem az időpontra: ebben az esztendőben halt meg Röhm társaival. Bajorországban tartózkodtam, nem messze a Weissee nevű tótól, ahol június 30-án hajnalban Hitler lemészárolta párttestvéreit. Nyárvégi szabadságomat töltöttem a környéken, amely olcsó volt és gyönyörű. Ebben az időszakban a bajor Alpok gerince a luctól feketéllik és a tölgytől vöröslík, a völgyekben üde a levegő és a fű sötét mélyzöld színű. Szépek errefelé a kis falusi templomok, hagymakupolájukkal négyszögletes fehér tornyuk csúcsán. „Nehéz elképzelni vidéket, amely jobban lehelné a békességet” — gondolhatta az ember, amíg az autóbusz ablakából elnézte a hegyeket, a falvakat, réteket.

Oberammergauból utaztam valahová. Útközben egy felirat ötlött a szemembe egy útszéli oszlopon. A szöveg azzal biztatott, hogy ha a megadott irányban ötszáz métert tovább megyünk, megláthatjuk „a legszebb rokokó templomot az Alpoktól északra”. A helység szlávos hangzású nevet viselt, Wiesnek neveztek. Nyilván „Víz”-nek kell ejteni.

Sohasem volt bizalmam a rokokóhoz, mint vallásos kifejezési formához; úgy éreztem, inkább való kicsi asszonyi szobába, mint kápolnába, mint ahogy nehéz elképzelni garzonlakást gót stílusban. Lengyelországban nagyon kevés a rokokó templom, Olaszországot még nem ismertem. Már magában is rögtön fellebbantotta volna tehát kíváncsiságomat az ötlet: szép rokokó szentegyházat látni. Az az állítás meg, hogy ez itt „a legszebb rokokó templom az Alpoktól északra”, egyszerűen csábító volt. Gondoltam — történjék akármi — érdemes megtenni ötszáz métert, hogy megnézzem a legszebb rokokó szentélyt az Alpok innenső oldalán. Lemondtam tehát a továbbutazást, kiszálltam az autóbusból és míg a gép tovább gördült az aszfaltozott pályán Landsberg am Lech irányában, kapaszkodni kezdtem fel a következő úton: a wiesi apátság felé.

Elég hatalmas, egyetlen egységbe kapcsolódó épületkomplexum volt. Az árnyas fasor, amelybe az út belefutott, elvette a rálátást. A fasor egészen a templomig vezetett, annyira, hogy szinte a lombok alól léptem a küszöbre. Odabent teljes mértékben igazat kellett adnom az útszéli feliratnak. El kellett ismernem: nem tettem meg hiába azt az ötszáz métert aznap és alázatosan meg kellett követnem a szeszélyes rokokót, hogy addig nem vettem komolyan értékeit. Építészeti csoda volt ez itt, teljesen eltérő minden más templomtól. Még sohasem láttam stílust, amely oly tökéletesen fejezte volna ki a lélek fénylő, vidám — úgy mondanám — éghajlatát, mint ez, amelyben Wies temploma épült. Tessék elképzelni egy fehér, roppant fehér templombelsőt, melyen csak itt-ott csillogott egy-egy párkány aranya. A templom nem tagozódott hajókra, amelyek úgy vonulnak a főoltár felé, mint a katonai menetoszlopok. Csodálatosan könnyed szerkezettel lendült szerte minden irányba, hogy a túlsó végén ismét egy pontban egyesüljön. Ugyanígy felfelé is. A gót ívek felnyilallnak a magasba, a román boltozat erőt sugároz, a reneszánsz szép tereket rajzol, amelyek olyan pontosak, mint a római lépés, a barokk nehéz csigavonalakban lendül tova, mint a brokát redői, — a wiesi templom rokokója lenge, kavargó vonalakban lüktetett, amelyek még nem szűnő hullámokban éltek és haltak el az ember feje felett. A templom menyezetét pasztelszínű festés borította — egy angyalokkal, felhőgomolyokkal és szentekkel teli ég hajolt a végtelen térből valósággal a lent térdelő fejére. Elbűvölt az az egész rendkívüli szépség, amit oly nehéz leírnom, mert a rokokót mifelénk nem igen is-

merik és a mi templomaink semmiben sem hasonlítanak a wiesi apátság templomához.

Körbejártam a templom elipsziséjét, lassan, nem annyira áhítatból, mint inkább attól óvakodva, hogy ezt a felhőkkel és habokkal szerkesztett architektúrát meg ne csorbítsam egy vigyázatlan mozdulattal. Amikor a főoltár mellett elhaladtam, hirtelen olyan valamibe botlottam, ami úgy hatott ebben a derűben és harmóniában, mint egy őszövecségi átok szava, melyet ismeretlen kéz írt a babiloni terem falaira, mint a július és a nap teljes ragyogásában elmenyörgött memento mori. Egy széles fekete rács tátongott a fehér falban vasból durván kovácsolva, telítve sötétséggel, mely mögüle komorlott. Efféle vasrács, tudvalevő számos kolostorban található, a szerzetesek vagy szerzetesnők amögül hallgatják, a templomból láthatatlanul, az istentiszteleteket. Ez is éppen ilyen vasrács volt. Az innesső, a templom felé eső oldalán néhány fogadalmi gyertya égett és vagy néhány száz cédula hevert. Emlékszem, az egyiket a következőket olvastam: „Fiatal házaspár esd imádságokért, hogy meg tudja tartani esküvését”. Némely cédulát összehajtogatták, mint a diákok puskáját. Mi volt a többin, nem emlékszem. Úgy látszik, tűnődtem ott magamban, Bajországból szokás, hogy a hívek ilyen módon juttatják el a szerzetesekhez imádságot kérő óhajukat és nyilván Wies templomát se kizárólag turisztikai célokból látogatják.

Nem mindegyik cédula volt ilyen, amelyet az imént leírtam. Nagyobb, túlnyomóan nagyobb részük olyan fajta képeslap volt, amelyet mifelénk közeli hozzátartozók halála után szoktak nyomtatni és ismerősök között szétküldeni. Az ilyen lapokon, mindig fekete keretben, rendszerint az elhunyt arcképe, neve, halála dátuma, valamilyen jámbor verszet található és a kérés, hogy imádkozzanak érte. Tízesével — nem — százasaival heverték itt Wiesben is az ilyen fekete keretes képecskék a vasrács alatt, amely elválasztotta a templomot a kolostortól. Majdnem, igen, majdnem mindegyik makacs álhatatossággal fiatal, csupa fiatal férfit ábrázolt az első világháborúból való egyenruhában. Mintha valamiféle Jozafát völgye lett volna ebben a derűs templomban, itt szorongtak mindnyájan, akiknek hamvai régóta valahol a verduni katonatemetőben vagy a volhiniai homokban porladoztak és imádságot könyörögtek, esengtek az emberektől, akik azzal a fekete vasráccsal zárkóztak el a világtól.

Nézegetni kezdtem a képeket. Annyi esztendő múlt el a háború óta és ők egyre csak itt vesztegelnek és várakoznak a rokokó szentegyház napsütésében fekete keretben ez alatt a vasrács alatt borongva! Olyan egyenruhát viseltek, amit akkor, 1934-ben, már el is felejtettünk. A halál dátuma mindegyiken más és más volt, de majd mind az 1916-os, 1917-es és 1918-as esztendőből való. Emlékszem, hogy a legtöbbször az 1918-as év fordult elő rajtuk és csupa fiatal, sőt fiatalka arc tekintett réám róluk. Az olyan helységnek mellett, mint Verdun, Vittorio Veneto, Paashaendale és Amiens, mások, odthoniasan hangzók is bőven akadtak a lapokon. Oschmiana, Styr, Mogilew, Lodz. Feltüntették csapattestüket is, többnyire valamelyik bajor ezredben szolgáltak. Eszembe jutott egy nem tudom hol hallott história, amely, azt se tudom, igaz-e, hogy az első világháborúban a bajor gyalogezredeket olyan szuronnal szerelték fel, amelynek fogazott volt az éle, mint a fűrész. Biztos, nem volt igaz, de akkor ez merült fel bennem. Ám ha nem tudom mire is gondolok ott a bajor ezred emléke nyomán, akkor se tudtam volna ellenállni annak a megrendülésnek, amivel ezeket a tízesével, sőt százával egymás hegyén-hátán heverő képecskéket néztem és olvastam. Mintha katonatemető lett volna, de egy helyre zsúfolva, amely nem csupán ismeretlen neveken át szól az emberhez, hanem főképp arcokon keresztül, amelyekből egy tragikus, eltékozolt, elherdált ifjúság néz rá. És Verdun nem hangzott többé számomra hősi páthosszal, Oszmiana

se suttogott felém rossz helyesírásában otthonlisan, Vittorio Venetot se éreztem olasznak. Mindegyik egyformán csapott felém, mint a temető szaga.

Néhány évvel később, mikor Franciaország vidékeit jártam, nem egyszer jutott eszembe Wies a keresztek és emlékművek előtt, amelyek felsorolják mindazt a vért, amit a háború kizsárolt. Itt Wiesben döböntem rá először, milyen súlyos áldozatot fizettek már akkor Nyugat országai! Az egész pacifista, háborúellenes irodalom, amit a weimari németiség piacra vetett, Renn, Remarque mögöttem állt azon a délutánon a wiesi rokokó templomban. De ha még nem is találkoztam volna vele, akkor is meg kellett volna, hogy rázzon valami borzalom itt a háború e néma tanúi előtt. Nem csupán az imádságok rácsa volt ez, hanem az itélet rácsa is, ahol ők voltak az áldozatok, akiknek jogukban állt, hogy felelősségre vonjanak.

Az egyik lapon hosszabb ideig megakadt a szemem. A fénykép sokkal nagyobb volt rajta, mint a többin s lehet, ez keltette fel a figyelmem. Felemeltem a képet. Egy esetlen, mondhatni suta fénykép-másolat nézett róla rám, amit nyilván egy alkalmi vásári bódében csinált felvételtől készítettek. Az ilyenfajta fotográfia minden fogyatékoságát meg lehetett találni ezen a felvételen. De mindez az ügyefogyottság mintha csak azért lett volna rajta, hogy azt bizonyítsa: semmit se vettek el belőle és semmit se adtak hozzá, minden igaz benne. A felvételen egy magas, vékony parasztleány állt, fiatalabb az összes többinél. Igazi, korán megnyúlt, feketehajú, fekete szemű bajor paraszt, szép fekete szemöldöke alatt kissé tömpe orr, tekintete mély, elgondolkozó. Éppen, hogy férfisorba lépett. A német frajterek egyenruháját viselte — és ez az egyenruha, ismét mintegy ellentétképpen, komisz, otromba volt, nehéz, merev, kényelmetlen, rosszul szabott, egyáltalán nem illett az emberhez, aki viselte. Éppen így nem illett egymáshoz az a meleg, gőzölgő ifjúság és a hideg halál, amely ezt a fiataltságot egykor torkon ragadta. Amikor ezt a szegényes képecskét először a kezembe vettem, az orgonavirág lila fürtjére emlékeztetett, amely idő előtt kinyílt és a virágzásban valamiféle kései fagyban megdermedt. A fiatalember — emlékszem — az egyik kezét a katonaöve mögé dugva tartotta — amelynek csattján gótikus írás kanyargott: Gott mit uns — mintha így akarta volna pótolni hiányzó önbizalmát.

A kép szövege mindent elmondott róla, amit csak tudni akartam, ha egyáltalán akartam volna tudni róla mindent, ha egyáltalán lett volna ennek jelentősége számomra. Kiderült belőle, hogy Kurt Laube volt a neve, hogy Wiesből származott, hogy a 219-es bajor gyalogezredben szolgált és 1918 májusában esett el a nyugati fronton. Most nem emlékszem halálának sem pontos dátumára, sem a helyére, de ha majd hazakerülök Lengyelországba, talán még meg tudom mondani. Vagy akkor is, ha a norvégiai jegyzeteimet még őrzik a bretagnei C.-ben a jó franciák.

Nos, talán megéreztem ott Wiesben akkor a jövődőt? Vagy talán egy kleptomániás rohannak estem áldozatul? Vagy valami szegénylős érzelmesség szólalt meg bennem? Elég annyi, hogy egy félórával később, mikor lefelé siettem a Landsberg am Lech felől jövő buszhoz, ott lapult a tárcámban a kis kép, amelyről most is úgy nézett a világba, mint 1918 tavaszán, a nekem ismeretlen német katona, ez a félig-meddig gyerek a maga egyenruhájában, amely éppen úgy nem illett rá, mint ahogyan a korához nem illett a halál.

Mi jutott eszembe, amikor elhatároztam, hogy elviszem azt a kis képet a bajor rokokó templom rácsa alól? Emlékszem, átsuhant rajtam a gondolat, hogy valahol majd leteszem egy lengyel templomban, még arra is emlékszem, hogy gondolatban kerestem azt az embert, aki nálunk tudna idegenért imádkozni. De ezek csak gyáva önámítgatások voltak. Kétszer vettem kézbe az idegen képét, kétszer raktam vissza, de hiába. Valamilyen makacs belső parancs-

szó, érthetetlen lelki ösztönzés kényszerített rá, hogy elvigyem a bajor temp-lomból a rég meghalt német katona emlékét, akit soha sem ismertem. Nem tudtam el nem vinni. Nem tudtam. Pedig sokan voltak szeretteim között, akik németek ellen harcoltak s úgy haltak meg. Ám a hősi halál nem támaszt gyű-löletet. Más halál kelti fel, azt. Lehet, hogy úgy vettem el azt a kis képet, ahogy virágot szoktak szakítani idegen országban, ahogyan a katona cipeli ma-gával a haszontalan csecsebecsét. Elég annyi, hogy elvittem. Volt már emléktárgyam Spanyolországból, Dániából és Palesztinából. Igen, volt emléktárgyam minden országból, ahová elvetett mohó és nyugtalan életem. Bajorországi csa-vargásomból ezt a gyászkeretes képet hoztam, amelyről szüntelen csak nézett rám elmélázó szemével a fiatalka Kurt Laube, a bajor gyalogezred gefreitere. Talán még most is megvan valahol. Azon múlik, hogy mi lett a sorsa könyv-eimnek, amelyeket nehéz és éhezéssel teli fiatal éveimben összeszedtem. Ami-kor az 1939-ről 1940-re forduló francia télben ráértem felőlük gondolkozni — és megtudtam, hogy a németek alaposan átkutatták könyvtáram —, elképzel-tem, milyen benyomást válthatott ki bennük, mikor valamelyik könyvemben felfedezték azt a katonaképet. Akkor nem gondoltam volna egy pillanatig se, ahogyan Wiesben se gondoltam, hogy ez a história egyáltalán nincs befejezve számomra.

\*

Az új, immár második állásunkat, ahova szakaszunkat átcsoportosították, már megelőzte rossz híre és hamarosan meg kellett győződnünk róla, hogy a hír igaz volt. A terep éppen olyan hullámos volt, éppen olyan alacsony cser-jések barázdálták és éppen úgy szürke hófoltok húzódtak még végig rajta, mint az előzőn. A narwiki kikötőt teljesen eltakarta a hegyvonulat, csak a várost lehetett látni rajta túl. Narwik innen még messzibbnek és megközelít-hetlenebbnek látszott. De ezen nem igen értünk rá gondolkodni, mert az állás egyáltalán nem volt elmélkedésre való hely. Már régóta a legrosszabbnak tartották az egész vonalon. Olyan rossz volt, hogy meg kellett várnunk a ködöt, hogy le tudjuk váltani az ott levőket. És hogy nyomban tizennégy órát fa-gyoskodjunk egyhuzamban a hegyen meleg étel nélkül.

Amikor elfoglaltuk az állást és utána a köd oszlani kezdett, a legsivárabb terep tárult elénk, amit csak el lehet képzelni ezeken a norvég teraszokon. Senki se tudta volna megmutatni, hol vannak a német állások, de közel voltak. Minden belefulladt a cserjésbe. Ezen a jellegtelen térségen közöttünk és a né-metek között egyetlen facsoport ágaskodott, nem volt benne több vagy három lucnál meg három más fenyőnél. Sötét foltja a ködön is átfeketélt. Nem volt tőlünk messzebb ötven méternél. Talán még annyira se. De azon kívül minden a földre lapult, cserjévé, fűvé, hangává törpült, mely itt-ott még hó alól vö-röslött elő. Minden mozdulatlan és néma volt.

És egy óra múlva már egy halottunk volt. Közvetlenül az állásunk előtt az előretölt őrszem elfordult az ellenségtől, valamit kérdezni vagy válaszolni akart. Túlságosan felemelte a fejét. A nyakába kapta a lövést és a vér elbor-ította az egész egyenruháját. Két napig feküdt előttünk, mert a köd nem jött meg és köd nélkül nem tudtuk lehúzni az állásba.

A katona hamar elfelejti a beszédet és a figyelmeztetést. De a bajtárs holttestét nem lehet olyan könnyen elfelejteni. Különösen, ha ott fekszik mel-lettünk, köpenyébe burkolt arccal, mintha aludnék. Senki se hajolt ki többé és soha nem dolgoztak annyit a periszkópok, mint akkor. Pedig csak kettő volt a szakaszban. Leskelődtek fémcsőveikkel, de nem mutattak semmit. A halot-tunkat csak nem tudtuk behúzni. Ellenben amikor a völgyből, a konyháról rudakon felhozták az állásba az ételt, megint ketten kaptak lövést, alig hogy

kiléptek az erdőből felénk, a csupasz mezőre. Az egyik könnyebben sebesült meg, de a másikat csak nehezen lehetett megmenteni. Később, mikor már mindent tudtunk, meglátogattam őt Bealangenben.

Csak éjfél után tudott odakúszni valamelyikünk egy kötéllel, amikor a sarki norvég nyáráj valamelyest hasonlítani kezd az éjszakához és így húztuk fel az állásba a sebesültektől ott hagyott termoforokat. Pokolian nehéz volt mind a kettő és beleakadtak minden fatönkbe. Az egyik kinyílt és csonttá fagyott benne minden, de a másik forró maradt. A társaság összeégette vele a száját.

Másnap Chudzik káplár a tizenegyedik osztagból félre akart húzódni. Nowy Sączból származott és azzal dicsekedett, hogy ismeri a hegyeket és ott, amögött a kiugrás mögött senki se veszi észre. Észrevették, alighogy az alsóját leengedte lelőtték. Három golyót kapott, mindegyiket a mellébe és a hasába. Bukfencet vetett és egyet nyöszörgött.

A szakasz felmorajlott:

— Enni se hagynak és most még csak félre se lehet húzódni. A hóhér vigye el őket.

Fornni kezdett a mérgezés az emberekben. Ahányszor csak rápillantottunk a holttestekre, amelyek annyi órája ott heverték előttünk, a düh egyre nőtt bennünk. Nyilvánvaló, hogy valaki belopakodik valahol vonalainkba és ott meglapulva ritkít bennünket. Gruda káplár, aki megjárta Spanyolországot, holmi mesterlövészekről kezdett mesélni, akiket éppen így szoktak kiküldeni. Ott is annyi bajuk volt velük Guadarramieban és Casa del Campo-ban. Még a hadnagy is nagyon odafigyelt, mit mesél. Nem szerette ugyan Grudát a szájjasságáért, de azóta, hogy a frontra kerültünk, komolyabban vette őt, mint bárki mását.

Este pedig József Stanisz az én csoportomból épp hogy kihajolt egy kissé — az állásba akart egy kis füvet tépni, hogy kényelmesebbé tegye —, máris golyót kapott a hátába. Egyetlen lövést nem hibáztak el onnan túlról. Az a két golyó József hátában igazán nem volt hiábavaló. Sokáig kínlódott, reménytelenül. Az egyik golyó, úgy látszik, a gerincoszlopát sértette meg, mert teljesen megbénult. Mindvégig sírt. Amikor meghalt és kinyílt a szája, akkor láttuk, hogy egészen véresre harapta.

A hely lassanként kibírhatatlanná vált. A hadnagy jelentést küldött a töréntekről. A parancsnokság azt válaszolta, hogy találjon ki valamit és hogy legkorábban egy hét múlva váltanak le bennünket. Egyre rondábbá fajult a dolog. Három nap alatt öt embert vesztettünk, mintha a láthatatlan valaki csak úgy fújta volna el őket. Erőt vett a társaságon a tehetetlenség. Egyesek hangosan jártatták a szájukat, mások meg elnémultak. Chudziknak nem voltak barátai, csak olyanok, akik halála után mindent kirámoltak a zsebéből, ami csak benne volt. De Stanisz Józseket mindenki szerette. Gruda a legjobban. Nyomban jelentkezett megfigyelőbe és elvonult a periszkóppal. Grudának nagy volt a tekintélye a fiúk előtt. Rögtön megérezték, hogy itt valami történni fog. És attól is jobban érezték magukat, hogy olyan nedves hegyi köd ereszkedett le, mint a vatta. Vakon tapogatódzott az ember a fehérségben. De odaát azok se tudtak látni és lőni.

Gruda egyszerre csak azzal rukkolt elő, hogy járőrbe akar kimenni.

A hadnagy kezdetben hallani sem akart róla. Először azért, mert tiltotta a szabályzat egy embert járőrbe küldeni, másodszor meg nem akarta pazarolni az embereket. Tudta, hogy odalent a parancsnokság az eddigi veszteségekért se dicsérik majd meg. Végül mégis ráállt. Gruda megkapta a parancsot, menjen ki egyedül és saját szakállára vizsgálja át a terepet. Gruda egykedvűen

hallgatta az utasításokat. Tudtam, a hadnagy is tudta, hogy úgyszólván azt teszi majd, amit legjobbnak lát. Az is lesz majd legjobb az ő szempontjából.

Elment tehát.

— Elkapom azt a csibészt — szólt vissza távozóban.

Tulajdonképpen ekkor öltött bennünk testet először igazán a gondolat, hogy csupán egyetlen ellenség áll velünk szemben. Egyetlen ember. Lappang valahol és a halált küldi ránk fegyveréből. A hadnagy azelőtt is mindenfélét beszélt a német géppisztolyok nagyszerű tűzerejéről, valami német megfigyelő állásról Narwik felett a csúcson, meg pompás látszóveikről, de mi nem sok hitelt adtunk neki. Hamarabb elhittük volna, hogy gonosz varázslattal harcolnak ellenünk. Ha még pár napig így folytatódik és még néhányan elesnek közülünk, biztosan hittünk volna benne. Igazán nem csoda, hogy ezek között a sivár hegyek között a láthatatlan, gyorsan kaszázó halál nyomán meggyőződésünk lett: a Rossz valamiféle személyiség. Gruda azt a parancsot kapta, hogy egy óra múlva legyen újból az állásban. Három óra múlva tért vissza. Már közeledett a dél, amikor a köd felszáll és eloszlik a hegyek között. Valóban határozottabb formát öltött a bús sarki nap, majd — mint egy fekete vitorla, felderengett a lucfenyők lombja. Aztán lassan, de egyre határozottabban kibontakozott a táj a ködből. Gruda lihegett, mintha sietett volna. Le se csúszott az állásba a hadnagyhoz, rögtön odaszólt nekem:

— Zászlós úr, másszon csak fel hozzám ezekkel a masinákkal. Azzal ott, meg ezzel itt!

Valami olyan volt a hangjában, hogy ha én nem adom fel neki a géppisztolyokat, a fiúk biztosan feladják. Lázás vidám sietség vett erőt rajtuk.

— Ez az! — mondotta Gruda — így, ez az!

Végig futott agyamon a gondolat, hogy ha most mászunk ki az állásból, néhány perc múlva, amikor a köd teljesen eloszlik, kitűnően lehet majd látni bennünket. De Gruda máris beállította fegyverem, mintha nem bízott volna benne, hogy én jól húzom fel. Erre elkapott engem is a szakasz megváltozott hangulata.

Kúszunk, ő odaáttra figyelve, én az alacsony fűre... — Egy másodpercig átvillant rajtam: éppen így feküdt József Stanisz is. És hogy jobb volna, ha a fejembe kapnám a golyót, mint a gerincoszlopomba.

Ebben a pillanatban a földnek irányítva a hangját felém vakkantott Gruda:

— Zászlós úr, most egy hosszú sorozatot, hosszút, a leghosszabbat... egyenesen a fenyőfára, a fenyőre, feljebb, feljebb. Ott búj el. A ködben...

A fán!?

A hirtelen meglepetéstől egy szempillantásig megbénult az agyam. Ebben a háborúban megszoktuk, hogy az ellenség fekszik, a földön kúszik, rejtőzködik. Így sulykolták belénk. Ki a csoda figyelt volna a fákra?! A lucfenyő sötét lombja közömbös volt számunkra, nem törődünk vele. Most meg kiderül hogy...

No de azért mindkét sorozat majdnem egyszerre kelepelt. Már a ropogásától jó kedvünk kerekedett. Be kellett már ez a láрма nekünk! Azt éreztem, ami a vadászt fogja el a reggeli erdő ködében, amikor az előtte álló fáról szárnyával tompán suhogva nekilendül a felriadt álmos madár. Csakhogy most nem madár lendült neki. Egy nagy fekete árnyék vált el a luc sötét lombjától és bukfencet vetett az ágak között. A géppisztolyok remegtek a sorozat nyomán. Mikor az árnyék már gyorsabban zuhant lefelé, a föld felé, kifejezett formát öltött. Ember volt.

Valahonnan a rejtett, mohával fedett német állásokból felcsaholtak a gépfegyverek, de más késő volt. Elzártuk a magunk fegyvereit. Nem óhajtottunk

válaszolni nekik. Az egész szakaszon örvendező felszabadulás futott végig. Mindenki a periszkópok körül tolongott, hogy megnézhesse őt. Ott a fa alatt. A lencsén keresztül pontosan ki lehetett venni. Elég sokat kínlódott, mert háta fel-felemelkedett és alásüllyedt. Mintha viaskodott volna sebesülésében. Aztán végleg elnyúlt. Dél tájban. Éppen akkor, mikor Gruda elmesélte, hogyan leste meg inkább fülével, mint szemével a németet, a vattasúrú, de alacsonyan szálló fehérségben meglapulva, hogyan lopakodott az a fa alá, ugyancsak ködtakaró védelme alatt. Ő nem akart löni, kockáztatni, ezért kúszott vissza az állásba. Olyan sokáig kellett kúsznia, hogy közben majdnem eloszlott a tejfehér sűrűség.

Délután, mikor a fehér takaró újból leszállt, a hadnagy kiküldött két embert, hogy vizsgálják meg az elesett németet és hozzák el a holmiját. Persze, bőven akadt önkéntes jelentkező. Elég hamar vissza is tértek. A hadnagy gyorsan megírta a jelentést a parancsnokságnak, hogy a küldönc máris indulhasson. Engem utasított, hogy diktáljam az adatokat. Maga nem tudott németül. Egy fatönkön hevert a német holmija. Tárcája, katonakönyve, automata pisztolya, Zeiss távcsöve. Kétszázötven méterre volt beállítva. Hogyne tudott volna bennünket löni, mint a kacsákat! ? . . .

A hadnagy írt és én kezembe vettem a német katonakönyvet. Minden katonakönyv hasonlított egymáshoz. Ezen is csak annyi volt a különbség, hogy gót betűkkel készült. Régóta nem olvastam gótot, kissé nehezen ment tehát a diktálás. A hadnagy időnként felolvasta, amit írt és megállt:

— A csatolt katonakönyvből, amelynek száma .....

Megmondtam a számot.

— Kiderül, hogy .....

— Főlövész . . . — fordítottam.

— Neve .....

A név előtt megakadtam.

— Mi az, nem tudja elolvasni ? — kérdezte a hadnagy.

— Nem, nem ! . . . Tudom ! . . . — feleltem. — Neve: Kurt Laube. L-a-u-be.

L, mint . . .

Nem, nem tudtam, hogy L mint micsoda. A hadnagy tovább kérdezett. Mintha nyilvántartó hivatalban kérdezett volna.

— Született ?

Erre már én is száraz hangon feleltem neki, mintha a nyilvántartóban lettünk volna. Igen, pontosan úgy, mint a nyilvántartásban. Annyiszor volt alkalmunk az ilyesmit gyakorolni.

— Született Wiesben, 1917. szeptember 17-én. A Wiest így írjuk: W-i-e-s.

— Wies ? tünődött a hadnagy. — Talán sziléziai ?

— Nem, hadnagy úr — feleltem ismét — Bajorországban van. Egy kisebb helység Dél-Bajorországban.

— Honnan tudja ? — horkant a hadnagy. — Hogy kis helység ? Bajorországban ? Mikor olyan lengyelesen hangzik. Maga mindig mindent tud.

Nem a szokott hangomon feleltem, de mindenesetre nagyon határozottan:

— Tudom, mert jártam benne. Egy nagyon szép rokokó templom áll ott. A legszebb rokokó templom az Alpoktól északra.

— Folytassa tovább ! — szakított félbe a hadnagy. — Vár a küldönc, hadd menjen minél hamarabb a jelentés a parancsnokságnak. Majd a háború után csevegünk a rokokó templomokról.

Lényegtelen adatokat diktáltam a továbbiakban. Csak egyszer rezzentem még össze. Az elesett megkapta az ötödosztályú „Eisernes Kreuz”-ot a „Feldzug in Polen” — alatt, 1939. október 1-én. Az idevonatkozó rendelkezést Dubiecko-ban keltezték. Kifejezetten Dubiecko állt ott. Még a helyesírása is lengyelesen volt: „c”-vel.

A hadnagy elment, hogy a küldöncnek megmutassa, merre jőjjön majd, ha visszafelé nem lesz köd, én pedig ott maradtam a fedezékben, helyesebben, az ágakkal kibélelt veremben. Mégegyszer kinyitottam a tárcát és átnéztem a benne levő papírokat. Meglepően sok minden volt benne. Olyan katonának, akit így küldtek ki, mint őt, nem is szabad annyit magánál hordania. Levelek egy asszonytól Deutsch-Przemysl-ből, német levelek. — Asszonyírás. — Valamilyen oklevél hitelesítése. — Csupa lényegtelen dolog.

— Mit keres benne? — kérdezte a hadnagy, amint visszatért és meglátta, hogy a tárcában keresgélek.

— Semmit — vallottam —, semmit... Hogy nincs-e nála fénykép. Olyan, amit haláleset után szoktak készíteni. Gyászkerettel. Az első világháborúból.

Nos, gondoltam magamban: a hadnagy most azt hiszi, nem tudom, mit keresek. De tárgyilagos ember volt, csupán annyit mondott:

— Ez a női fénykép volt ott és ez a színes levelezőlap. Templom. Biztosan az, amelyiket maga emlegetett.

Rápillantottam mind a két képre. A fénykép valóban egy nőé volt, nekem semmit se mondott. De a levelezőlapról, amelyen néhány szavas üdvözetlet küldtek, a Wies-i rokokó templom fehér, derűs belseje nézett rám. Olyan világosan és könnyedén, olyan ragyogva és háborítatlanul, mintha a világon semmi se történt, semmi se változott volna. Mintha én nem is tudnám, hogy van benne egy vasrács, amely egész feketé és amely mögött sötétség van, előtte pedig gyászkeretes képek szoronganak és egy hiányzik közülük. Az az egy, amelyet én egyszer, nagyon régen, elvittem s nem tudtam sem akkor, sem most, hogy minek tettem és miért.

Sinkó Ferenc fordítása

---

## AQUARELL

*Látod  
hogy összeborulnak az ágak*

*Nézd lenn  
hullámot csókol a hullám*

*Hideg  
útjukon némán úsznak a halak*

*Roppant  
csönd van madár se rebben*

*Égen  
felhő mint mókus az ágon*

*Minden  
olyan suttogó ahogy mondom*

*veled  
jó a puha árnyékok alatt*

Kovács Ferenc